गुलाब खेतानको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
दीपक ढुङ्गाना
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

२०७३

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको विद्यार्थी दीपक ढुङ्गानाले **गुलाब खेतानको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । निकै परिश्रम र धैर्यपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट पूर्ण सन्तुष्ट छु । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....
सह प्रा.डा. ईश्वरीप्रसाद गैरे
(शोधनिर्देशक)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०७३/१२/२७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा समाजिकशास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र दीपक ढुङ्गानाले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **गुलाब खेतानको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्व** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम	....
(विभागीय प्रमुख)	
२. सह प्रा. डा. ईश्वरीप्रसाद गैरे	....
(शोधनिर्देशक)	
३. प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल	....
(बाह्य परीक्षक)	

मिति : २०७३/१२/२९

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र श्रद्धेय गुरु सह. प्राध्यापक डा. ईश्वरीप्रसाद गैरेज्यूको निर्देशनमा तयार पारिएको हो । आफ्नो कार्यव्यस्तताका बीच शोधपत्र लेखनका लागि स्नेहपूर्वक निर्देशन तथा आवश्यक सल्लाह सुझाव दिनु हुने आदरणीय गुरु डा. ईश्वरीप्रसाद गैरे ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयारीका सिलसिलामा आवश्यक पर्ने सामग्री प्रदान गर्नुका साथै उल्लेखनीय सहयोग गर्नु हुने शोधनायक स्व.श्री गुलाब खेतान तथा उहाँकी धर्मपत्नी विमला खेतान, पिता गोवर्धनदास, माता पद्मादेवी तथा भाइहरू रत्न खेतान, रमेश खेतान र परिवारजन तथा नेपाली केन्द्रीय विभागमा कार्यरत सम्पूर्ण आदरणीय गुरुहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

हरेक व्यवहारिक समस्यासँग जुध्दैं आफ्नो जीवन मेरो अध्ययनमा अनवरत सहयोग गरी यस अवस्थामा ल्याउने मेरा पुजनीय पिता फडेश्वर ढुङ्गाना र माता स्व. चन्द्रकला ढुङ्गानाप्रति सदा ऋणी रहनेछु । बाल्यकालदेखि अध्ययनका लागि घच्घच्याउने दाजुहरू श्रीराम र बाबुराम एवम् भाउजूहरू सीता र लक्ष्मी ढुङ्गानाप्रति कृतज्ञ छु ।

त्यसैगरी सामग्रीहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने विजय अग्रवाल तथा यस शोधपत्र लेखनमा उर्जा दिने बहिनीहरू राधा ढुङ्गाना र निर्मला श्रेष्ठ प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोधपत्र तयारीका क्रममा अत्यन्त सहयोग गर्नु हुने आत्मीय मित्र महेश कार्कीप्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण सहयोगी मित्र तथा प्रत्यक्ष एवम् अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण शुभचिन्तक प्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । साथै कम्युटर टाइपिङ्ग गर्ने श्री स्वतन्त्र देउजा र कम्प्युटर सेटिङ्ग गर्ने न्यु प्रकृति फोटो कपी सेन्टरकी बहिनी पार्वती रिजालप्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्र आवश्यक प्रक्रिया तथा मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछ ।

....
दीपक ढुङ्गाना
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

विषयसूची

पेज नं.

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

सङ्क्षेपीकृत शब्द

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय १-४

१.१ विषयपरिचय १

१.२ समस्याकथन १

१.३ शोधकार्यका उद्देश्यहरू १

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधकार्यको औचित्य ३

१.६ शोधकार्यको क्षेत्र र सीमा ३

१.७ शोधविधि ४

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ४

दोस्रो परिच्छेद

गुलाब खेतानको जीवनी ५-१८

२.१ पुर्ख्यौली ५

२.२ जन्मस्थान र जन्म ६

२.३ बाल्यकाल ६

२.४ शिक्षादीक्षा ७

२.५ विवाह ८

२.६ पारिवारिक अवस्था ९

२.७ पेसा र आजीविका १०

२.८ स्वाध्ययन १०
२.९ व्यक्तिगत रुचि र स्वभाव ११
२.१० संस्थागत संलग्नता १२
२.११ भ्रमण १३
२.१२ सम्मान तथा पुरस्कार १३
२.१३ प्रेरणा र प्रभाव १५
२.१४ जीवनदर्शन र कला मान्यता १५
२.१५ लेखनकार्य र प्रकाशित कृतिहरू १६
२.१६ जीवनी व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखनबीच अन्तर्सम्बन्ध १७
२.१७ देहावसान १७
२.१८ निष्कर्ष १८

तेस्रो परिच्छेद

गुलाब खेतानको व्यक्तित्व **१९-२६**

३.१ विषयप्रवेश १९
३.२ बाह्य व्यक्तित्व १९
३.३ आन्तरिक व्यक्तित्व २०
३.३.१ साहित्यिक व्यक्तित्व २१
३.३.१.१ कवि व्यक्तित्व २१
३.३.१.२ कथाकार व्यक्तित्व २१
३.३.१.३ निबन्धकार व्यक्तित्व २२
३.३.१.४ गजलकार व्यक्तित्व २२
३.३.२ साहित्येतर व्यक्तित्व २२
३.३.२.१ व्यवसायी व्यक्तित्व २२
३.३.२.२ उद्घोषक व्यक्तित्व २३
३.३.२.३ सम्पादक तथा समाचार वाचक व्यक्तित्व २३
३.३.२.४ समाजसेवी व्यक्तित्व २४
३.३.२.५ आध्यात्मिक व्यक्तित्व २४
३.३.२.६ बहुभाषी व्यक्तित्व २५

३.४ जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखनबीच अन्तर्सम्बन्ध २५

३.५ निष्कर्ष २६

चौथो परिच्छेद

गुलाब खेतानको कृतित्वको अध्ययन २७-९७

४.१ विषयप्रवेश २७

४.२ कविता त□वको परिचय २८

४.२.१ शीर्षक २९

४.२.२ संरचना ३०

४.२.३ लयविधान ३०

४.२.४ भाषाशैली ३१

४.२.५ कथनपद्धति/दृष्टिबिन्दु ३१

४.२.६ केन्द्रीय कथ्य र त्यसका सन्दर्भ सामग्री तथा भावविधान ३२

४.२.७ बिम्बविधान तथा अलङ्करणका प्रविधि ३३

४.२.८ व्यञ्जना ३४

४.२.९ विधागत रूप तथा आयाम ३४

४.३ अँध्यारो आकाशका आँखाहरू कविता सङ्ग्रहको अध्ययन ३५

४.३.१ विषयपरिचय ३५

४.३.२ शीर्षक ३६

४.३.३ संरचना ३७

४.३.४ लयविधान ३८

४.३.५ भाषाशैली ४०

४.३.६ कथनपद्धति ४२

४.३.७ भावविधान ४३

४.३.८ बिम्ब प्रतीक ४९

४.३.९ उद्देश्य ५०

४.३.१० निष्कर्ष ५०

४.४ सूर्योदय कविता सङ्ग्रहको अध्ययन ५१

४.४.१ विषयपरिचय ५१

४.४.२ शीर्षक ५२

४.४.३ संरचना ५२

४.४.४ लयविधान ५५

४.४.५ भाषाशैली ५५

४.४.६ कथनपद्धति ५७

४.४.७ भावविधान ५८

४.४.८ बिम्ब तथा अलङ्कार ६२

४.४.९ निष्कर्ष ६४

४.५. कवि गुलाब खेतानको साहित्यिक यात्रा, कवितागत प्रवृत्ति तथा कवितामा योगदान ६४

४.५.१ साहित्यकार गुलाब खेतानको साहित्यिक यात्रा ६४

४.५.२ कवि गुलाब खेतानका कवितागत प्रवृत्तिहरू ६५

४.५.३ नेपाली कवितामा गुलाब खेतानको योगदान ७१

४.६ नेपाली कविता परम्परामा गुलाब खेतानको स्थान ७२

४.६.१ नेपाली कविता लेखनको पृष्ठभूमि ७२

४.६.२ नेपाली कविताको काल विभाजन ७२

४.६.२.१ प्राथमिक काल (वि.सं. १८२६-१९४० सम्म) ७३

४.६.२.२ माध्यमिक काल (वि.सं.१९४१-१९७४) ७५

४.६.२.३ नेपाली कविताको आधुनिक काल (वि.सं १९७५ देखि हालसम्म) ७६

४.७ आलोक अन्तः करणको लघुकथा सङ्ग्रहको अध्ययन ८०

४.७.१ लघुकथाको चिनारी ८०

४.७.२ विषयपरिचय ८१

४.७.३ कथावस्तु ८१

४.७.४ सहभागी (पात्र) ८३

४.७.५ दृष्टिबिन्दु ८५

४.७.६ उद्देश्य ८५

४.७.७ भाषाशैली ८७

४.७.८ निष्कर्ष ८८

४.७.९ नेपाली लघुकथामा गुलाब खेतानको योगदान ८९
४.८ जीवनसार सफलताका खुड्किलाहरू निबन्ध सङ्ग्रहको अध्ययन ८९
४.८.१ निबन्धको चिनारी ८९
४.८.२ विषयपरिचय ९१
४.८.३ वस्तु ९२
४.८.४ शैली ९४
४.८.५ उद्देश्य ९५
४.८.६ निष्कर्ष ९६
४.८.७ नेपाली निबन्धमा गुलाब खेतानको योगदान ९७

पाँचौं परिच्छेद
सारांश तथा निष्कर्ष ९८-१०१
५.१ सारांश ९८
५.२ निष्कर्ष ९९
परिशिष्ट-१
सन्दर्भग्रन्थसूची

सङ्क्षेपीकृत शब्द

एम् . ए.	:	मास्टर अफ आर्टस्
एफ्. एम्.	:	फ्रिक्वेन्सी मोडुलेसन
डा.	:	डाक्टर
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ने.रा.प्र. प्र.	:	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्रा.	:	प्राध्यापक
पृ.	:	पृष्ठ
बि.ए.	:	ब्याच्लर अफ् आर्टस्
यु. एस.ए.	:	युनाइटेड स्टेट अफ अमेरिका
यु.पी.	:	उत्तर प्रदेश
वि.सं.	:	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	:	सम्पादक
सा.प्र.	:	साझा प्रकाशन
सं.	:	संस्करण